

„TURYZM”, t. 9, z. 2, 1999

Sylwia Kaczmarek

PROGRAM ZAJĘĆ DYDAKTYCZNYCH Z PRZEDMIOTU
„PODSTAWY HISTORII ARCHITEKTURY” NA STUDIACH
Z GEOGRAFII TURYZMU I HOTELARSTWA NA UL

LE PROGRAMME DES ACTIVITÉS DIDACTIQUES AU SUJET
„BASES DE L’HISTOIRE DE L’ARCHITECTURE” AUX ÉTUDES
DE LA GÉOGRAPHIE DU TOURISME ET DE L’HÔTELLERIE
À L’UNIVERSITÉ DE ŁÓDŹ

THE CURRICULUM OF THE ‘HISTORY OF ARCHITECTURE
RUDIMENTS’ SUBJECT AT THE GEOGRAPHY OF TOURISM AND
HOTEL MANAGEMENT STUDIES AT THE UNIVERSITY OF ŁÓDŹ

Zagadnienia poruszane podczas wykładów i ćwiczeń z podstaw historii architektury realizowane są jako przedmiot obligatoryjny na drugim roku studiów specjalności „geografia turystyki i hotelarstwa” na Uniwersytecie Łódzkim. Należy on do grupy zajęć określonych mianem: „nauki humanistyczne i społeczne”.

Ten blok w programie studiów ma za zadanie poszerzenie ogólnej wiedzy studenta, realizuje tym samym ideę wszechstronnego kształcenia uniwersyteckiego. Jednocześnie dziedzictwo historii architektury jest integralnym elementem potencjału turystycznego miejsc i regionów eksploatowanych turystycznie, toteż posiadanie wiedzy w tym zakresie i praktycznych umiejętności klasyfikowania i wartościowania obiektów wydaje się być niezwykle ważnym elementem profesjonalnego kształcenia.

Celem przedmiotu jest zatem przedstawienie wybranych problemów z zakresu podłoża kulturowego i społeczno-gospodarczego, chronologii rozwoju oraz zróżnicowania przestrzennego architektury w kręgu kultury europejskiej, w okresie od starożytności do początku XX w., oraz naszkicowanie generalnych tendencji charakterystycznych dla architektury współczesnej. W wyniku uczestniczenia w zajęciach realizowanych z tego przedmiotu (wykłady i ćwiczenia)

i pozytywnego zaliczenia (poprzez zdanie pisemnego egzaminu) student geografii turystyki i hotelarstwa powinien posiadać – obok podstaw wiedzy ogólnej na temat historii rozwoju architektury – również umiejętności praktyczne rozpoznawania cech charakterystycznych budowli i ich zespołów umożliwiających przypisanie do odpowiedniego stylu lub okresu.

Istotnym elementem procesu kształcenia w tej dziedzinie jest również przygotowanie studenta do prawidłowego opisanie cech obiektu kultury materialnej (bryła, plan, wnętrze, detal) przy użyciu stosownej, profesjonalnej terminologii architektonicznej. Obecnie przedmiot realizowany jest podczas II roku studiów na specjalności w wymiarze 20 godz. wykładu i 20 godz. ćwiczeń.

Podejmowane podczas zajęć zagadnienia dotyczą przede wszystkim rozwoju architektury wraz z elementami urbanistyki na obszarze Europy. W niektórych okresach historycznych poruszane tematy przekraczają geograficzne granice kontynentu europejskiego i obejmują swoim zasięgiem również kultury i cywilizacje, które rozwinęły się w Azji, Afryce czy Ameryce Południowej i Środkowej. W układzie chronologicznym przedmiot tworzą następujące grupy tematyczne:

- Podstawowe pojęcia, chronologia architektury europejskiej.
- Wielkie cywilizacje starożytności, cz. I – Mezopotamia, Egipt.
- Wielkie cywilizacje starożytności, cz. II – Grecja i kultury Morza Egejskiego.
- Wielkie cywilizacje starożytności, cz. III – Imperium Rzymskie, Bizancjum.
- Okres przejściowy w architekturze europejskiej V–X w. n.e, renesans karoliński.
- Architektura wczesnego średniowiecza – romanizm.
- Architektura dojrzałego średniowiecza – gotyk.
- Odrodzenie i jego terytorialno-kulturowe zróżnicowanie: Włochy, Francja, Niderlandy, Hiszpania.
- Barok i rokoko europejskie. Architektura barokowa w koloniach portugalskich i hiszpańskich w Ameryce Południowej i Środkowej.
- Architektura klasycyzmu i romantyzmu. Asymilacja klasycyzmu w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej
- Eklektyzm i architektura przełomu wieków XIX i XX.
- Podsumowanie – architektura jako element potencjału turystycznego regionów.

Przyjęcie podziału chronologicznego przy prezentacji zagadnień podstawowych z zakresu historii architektury wydaje się być optymalne. Pozwala bowiem logicznie wiązać etapy rozwoju społeczno-ekonomicznego i kulturowego poszczególnych narodów i państw z etapami kształtowania się sztuki wznoszenia budowli i zespołów obiektów. Architektura jest na pewno odzwierciedleniem

stanu wiedzy i poziomu cywilizacji poszczególnych społeczności ludzkich zorganizowanych w różnego rodzaju formacje państwowe.

Przyjmując układ chronologiczny uzyskujemy zatem lepszą możliwość wprowadzenia słuchaczy w warunki społeczno-gospodarcze, w jakich kształtowała się architektura, a jednocześnie możemy wykazać jak bardzo mocno jej postać jest nimi zdeterminowana.

Oczywiście, możliwe jest inne podejście, tematyczne, które przyjmuje jako punkt wyjścia prezentację wybranych zagadnień i problemów architektonicznych i ich ewolucję na przestrzeni epok historycznych, np.: historia budowy świątyń, ewolucja rozwiązań konstrukcyjnych w architekturze europejskiej itd. Niewątpliwie jednak podejście to wymaga od studentów większego nakładu pracy własnej, a jednocześnie, przy aktualnie przeznaczonych liczbie godzin poświęconych przedmiotowi, narzuca prowadzącemu konieczność wyboru niektórych tylko zagadnień. Ten model postępowania wydaje się zatem zasadny przy kursach kształcenia w zakresie historii rozwoju architektury na poziomie wyższym niż podstawowy, realizowany na specjalności z geografii turystyki i hotelarstwa.

W dziele architektury istnieją trzy integralnie ze sobą połączone elementy: funkcja, konstrukcja i forma. Wszystkie one muszą ze sobą harmonizować, żaden z nich nie może upośledzać pozostałych (Broniewski 1990).

Funkcja to w najprostszym ujęciu racjonalne przystosowanie obiektu do przeznaczenia, jakie ma spełniać. Funkcja to zatem pojedyncze wnętrza lub ich zespół powiązany wzajemnie w bezbłędnie zaprojektowaną, sprawną użytkowo całość. Rozważania dotyczące funkcji budowli obejmują również kwestię otoczenia, w tym zwłaszcza jego rozplanowanie przestrzenne, cechy charakterystyczne zagospodarowania i relacje z obiektem.

Konstrukcję stanowią wszystkie elementy, części materialne, które są ściśle powiązane z funkcją i warunkują kształt budowli jak również jej istnienie. Bez konstrukcji budynek nie może po prostu istnieć, bowiem rozsypałby się. Zróżnicowanie konstrukcji i ich konkretne rozwiązania uwarunkowane są głównie programem funkcji oraz wybranym materiałem budowlanym. Istotną rolę odgrywają także czynniki geograficzne: położenie, ukształtowanie powierzchni, klimat, występowanie lasów, które warunkują dostępność do materiałów budowlanych.

Forma z kolei to termin zaczerpnięty z języka łacińskiego i oznaczający kształt. W odniesieniu do architektury poprzez termin „forma” rozumie się bryłę budowli i jej ukształtowanie, podział ścian zewnętrznych, występowanie otworów okiennych, drzwiowych. W zakres pojęcia „forma” – czyli kształt budowli – zalicza się zazwyczaj również tzw. detale (szczegóły) architektoniczne. Przyjęto tak nazywać otwory i ich obramienia, cokoły, gzymsy, kraty, ozdoby i elementy rzeźbiarskie występujące zarówno na elewacjach, jak i we wnętrzu budowli.

Dobra, interesująca i atrakcyjna forma budowli jest pochodną logicznej i prawidłowej konstrukcji, która z kolei musi harmonizować z zastosowanym materiałem budowlanym wykorzystanym do wzniesienia obiektu i jego dekoracji.

Naszkicowane powyżej podstawowe elementy dzieła architektonicznego są zawsze rozpatrywane w połączeniu z miejscem i sposobem ulokowania go w przestrzeni. Mówimy zatem o lokalizacji obiektu i jego wkomponowaniu w krajobraz przyrodniczy lub antropogeniczny. Nie tylko więc architektura, ale również kompozycja urbanistyczna i zasady jej tworzenia na przestrzeni wieków są integralnym fragmentem omawianych w trakcie zajęć zagadnień.

Aby zapewnić atrakcyjną, sprawną i komunikatywną formę przekazywania wiedzy stosowane są różnego rodzaju środki dydaktyczne. Wykłady ilustruje się przezroczami i projekcjami filmowymi w technice wideo, przedstawiającymi poszczególne omawiane epoki i style. Filmy te są profesjonalnie przygotowanymi cyklami edukacyjnymi zrealizowanymi przez telewizję publiczną Wielkiej Brytanii („Sztuka świata zachodniego”, reż. Michael Wood, 1989 r.), Niemiec („Wielkie epoki w sztuce europejskiej”, reż. Gaby Imhof-Weber i Kurt W. Oehlschäger, 1995 r.), Japonii (cykl: „Muzeum Brytyjskie w Londynie”, realizowany przez zespół reżyserów) oraz kanał edukacyjny publicznej telewizji francuskiej La Sept.

Duży wybór materiału ilustracyjnego pozwala studentom głębiej poznać architekturę poszczególnych epok, zapoznać się z różnymi przykładami realizowanych wówczas obiektów. Jednocześnie podczas ćwiczeń studenci uczą się – poprzez pracę grupową i indywidualną – wykorzystywać wiedzę zaczerpniętą z wykładów oraz studiów nad literaturą, aby rozwijać umiejętność identyfikacji funkcji, konstrukcji i formy obiektów architektonicznych charakterystycznych dla poszczególnych epok i stylów. Integralną częścią ćwiczeń jest także doskonalenie umiejętności prawidłowego opisanie i scharakteryzowanie obiektu architektonicznego (pisemnie i ustnie) oraz dokonania jego waloryzacji jako elementu składowego potencjału, a następnie produktu turystycznego miejsc i regionów.

Można zatem uznać, iż przedmiot „podstawy historii architektury” stanowi fragment wykształcenia ogólnego na poziomie uniwersyteckim, ale jednocześnie jest elementem procesu kształtowania umiejętności praktycznych, przydatnych absolwentowi w jego przyszłej pracy zawodowej.

Znajomość prezentowanych zagadnień pobudza kreatywność myślenia studentów, wymaga od nich zaangażowania i krytycznego podejścia do omawianych zjawisk. Sprzyja tej drodze zdobywania wiedzy istniejąca i łatwo dostępna znaczna liczba różnorodnych podręczników i opracowań z dziedziny historii architektury i sztuki. Pisane przez architektów czy historyków sztuki pochodzących z różnych krajów prezentują subiektywny, autorski wybór przedstawianych i omawianych obiektów, jak również bardzo indywidualną inter-

pretację genezy i rozwoju omawianych stylów i epok. Starsze z opracowań są regularnie wznawiane i uzupełniane, stale również pojawiają się na polskim rynku wydawniczym tłumaczenia nowych dzieł z tej problematyki.

Wiedza w zakresie historii rozwoju architektury, jak w każdej dziedzinie nauki, podlega stałemu procesowi weryfikacji poprzez prowadzone badania. Zmiany w periodyzacji, wyjaśnianiu pochodzenia rozwiązań konstrukcyjnych i formalnych są częste, zwłaszcza w odniesieniu do epok wcześniejszych, takich jak starożytność czy średniowiecze. Nie wszystkie więc opinie i poglądy funkcjonujące czasami nawet przez długi okres w literaturze wytrzymują próbę czasu w kontekście nowych odkryć i uzyskiwanych wyników prowadzonych badań. Studenci zapoznając się z różnymi źródłami informacji w zakresie studiowanej materii wiedzy poprzez dostępną im literaturę, film i indywidualną prezentację zagadnień dokonywaną przez wykładowcę mają możliwość poznania zagadnienia, ale również wyrobienia sobie indywidualnego, własnego o nim poglądu.

Architektura zaliczana jest do sztuk i przez niektórych określana jako sztuka kształtowania przestrzeni poprzez wznoszenie budowli. W tym kontekście określanie znaczenia obiektów i przypisywanie im hierarchii wartości w rozwoju poszczególnych stylów nosi mocne piętno subiektywizmu autorów poszczególnych książek. Wymaga więc indywidualnego podejścia studenta, dojrzałości intelektualnej, umiejętności wyciągania wniosków i formułowania syntezy, zwłaszcza w zakresie interpretacji uwarunkowań, które wpływały na powstanie oraz kształt i przeznaczenie obiektu. Jest to niewątpliwie bardzo korzystny kontekst dla rozwoju intelektualnego studentów, mający również pozytywny efekt w procesie zdobywania przez nich wykształcenia.

Podsumowując możemy stwierdzić, iż student specjalności z geografii turystyki i hotelarstwa na Uniwersytecie Łódzkim – po spełnieniu obowiązujących kryteriów i zaliczeniu przedmiotu „podstawy historii architektury” – powinien posiadać poza wiedzą ogólną w zakresie podstawowym tej dziedziny również następujące umiejętności praktyczne:

- rozpoznawanie stylu obiektu oraz identyfikację okresu powstania na podstawie obserwacji bryły i wnętrza,
- przypisanie i scharakteryzowanie wiodących cech stylu występujących w analizowanym obiekcie,
- przedstawienie tego rodzaju informacji w postaci objaśnienia dla słuchaczy (np. podczas pełnienia funkcji pilota – przewodnika wycieczek),
- przeprowadzenie analizy wartości obiektów architektonicznych w wybranym miejscu lub regionie na potrzeby identyfikacji potencjału, a następnie przygotowania produktu turystycznego,
- prowadzenie swobodnej dyskusji i wymiany poglądów na temat historii rozwoju architektury europejskiej, tak w bezpośredniej rozmowie, jak i na piśmie,

– wskazanie innym osobom źródeł pozyskiwania informacji dotyczących historii rozwoju architektury (np. w pracy nauczycielskiej).

Literatura podstawowa

- Alpatow M., 1980, *Historia sztuki*, t. 1–4, Arkady, Warszawa.
Białostocki J., 1991, *Sztuka cenniejsza niż złoto*, t. 1–2, PWN, Warszawa.
Broniewski T., 1990, *Historia architektury dla wszystkich*, Ossolineum, Wrocław.
Cotterell A. (red.), 1990, *Cywilizacje starożytne*, WŁ, Łódź.
Koch W., 1996, *Style w architekturze*, Mosaik Verl./Świat Książki, Warszawa.
Krajewski K., 1974, *Mała encyklopedia architektury i wnętrz*, Ossolineum, Wrocław.
Latour S., Szymski A., 1985, *Rozwój współczesnej myśli architektonicznej*, PWN, Warszawa.
Pevsner N., 1977, *Historia architektury europejskiej*, WAiF, Warszawa.
Porębski M., 1976, *Dzieje sztuki w zarysie*, t. 1–3, Arkady, Warszawa.
Wróbel T., 1971, *Zarys historii budowy miast*, Ossolineum, Wrocław.

Literatura uzupełniająca

- Duby G., 1986, *Czasy katedr. Sztuka i społeczeństwo 980–1420*, PIW, Warszawa.
Estreicher K., 1977, *Historia sztuki w zarysie*, PWN, Warszawa–Kraków.
Filarska B., 1983, *Początki architektury chrześcijańskiej*, TN KUL, „Źródła i Monografie”, nr 112.
Grimal P., 1970, *Miasta rzymskie*, PWN, Warszawa.
Ligocki A., 1873, *Sztuka renesansu*, WP, Warszawa.
Madsen S. T., 1987, *Art Nouveau*, WAiF, Warszawa.
Michałowski K., 1974, *Nie tylko piramidy... Sztuka dawnego Egiptu*, WP, Warszawa.
Parnicki-Pudełko S., 1985, *Architektura starożytnej Grecji*, Arkady, Warszawa.
Świechowski Z., Nowak L., Gumińska B., 1976, *Sztuka romańska*, WAiF, Warszawa.
Tomkiewicz W., 1971, *Piękno wielorakie. Sztuka baroku*, WP, Warszawa.

Dr Sylvia Kaczmarek
Katedra Geografii Miast i Turyzmu
Uniwersytet Łódzki
ul. Kopcińskiego 31
90-142 Łódź

Wpłynęło:
25 lipca 1999 r.